

کروناویروس در چارچوب حقوق بین الملل و تأثیر آن بر امنیت اقتصادی

سعید نظری شیخی^۱

حسین سوری^۲

چکیده

درحالی که چهارچوب های قانونی مشخص و خاصی در اصول حقوق بین الملل درباره بیماری های واگیردار از جمله کروناویروس پیش بینی شده بود، دولت ها بیشتر با توجه به قانون اساسی و مقررات خود این بحران را مدیریت کرده اند. در مورد کشورهای درگیر کرونا گزارش ها حکایت از نامناسب بودن وضعیت اقتصادی و اجتماعی آنها دارد. بالاخص کشورهای درحال توسعه. از این رو در این مقاله با هدف بررسی بحران کروناویروس در چارچوب حقوق بین الملل، تأثیر آن را بر امنیت اقتصادی تحلیل کردیم؛ که با بهره گیری از روش توصیفی- تحلیلی و مطالعات کتابخانه ای یافته های پژوهش، حاکی از آن است که محدودیت های ایجاد شده در نتیجه بحران کروناویروس در روابط تجاری بین المللی و همچنین اجرای قوانین بین الملل اقتصادی، باعث تهدید امنیت سرمایه گذاری و امنیت اشتغال و درآمد شده و در نتیجه تأثیر بر منابع اولیه، تولید، اشتغال، توزیع درآمد و رفاه می گذارد.

کلیدواژه ها: کروناویروس (کووید-۱۹)، حقوق بین الملل، سازمان سلامت جهانی، امنیت اقتصادی.

---

^۱-دانش آموخته کارشناسی ارشد رشته حقوق جزا و جرم شناسی

^۲ - دانش آموخته کارشناسی ارشد رشته روابط بین الملل

مقدمه

در پایان دهه دوم قرن بیست و یکم که سرعت پیشرفت علم و فناوری به حد اعجاب انگیزی رسیده است، برای کمتر کسی این امر قابل تصور بود که ویروس جدیدی به نام کرونا به عامل تهدید حیات افراد تبدیل شود و بحرانی بین المللی ایجاد کند. در حقیقت در اواخر دسامبر ۲۰۱۹ و اوایل دی ماه ۱۳۹۸ بود که بروز یک بیماری شبیه ذات الریه در شهر ووهان کشور چین به سازمان جهانی بهداشت گزارش شد. چند روز پس از این گزارش مشخص شد که نوع جدیدی از ویروس کرونا مسبب این بیماری شده است که نام کووید-۱۹ بر آن نهادند. به نظر می‌رسد هرچه جهان به پیش می‌رود، به همان اندازه خطرها، چالش‌ها و تهدیدهای امنیتی ناشناخته نیز پدیدار می‌شوند و عصر خطرناک‌تری را برای حیات و بقای بشر به وجود می‌آورند. آنچه در این روزها با شیوع ویروس کرونا (نوع جدید کووید ۱۹) به وقوع پیوسته است، تهدید بزرگی برای جهان به بار آورده است. امری که این بیماری را به یک تهدید جدی امنیتی در سطح جهان بدل کرده است. این ویروس با شیوع خود خسارات گسترده‌ای به جامعه بشری وارد ساخته است. جدا از تلفات انسانی که تاکنون این ویروس از خود بر جا گذاشته، بسیاری از بازارهای سهام در جهان از زمان شیوع این ویروس تحت تأثیر قرار گرفته‌اند. به بیانی اجرای حقوق بین الملل اقتصادی و حقوق تجارت بین الملل را نیز دچار مشکل کرده است. دولت‌ها به بهانه مقابله با فراگیری ویروس کرونا، مرزهای خود را بسته‌اند و بازرگانان و تجار و صاحبان صنایع و شرکت‌های حمل و نقل تقریباً از کار بازایستاده‌اند. به همین دلیل، این ویروس مسأله تعارض احتمالی تجارت با حقوق بشر را دوباره به میان کشیده است. اصل آزادی تجارت، مستلزم رفت و آمد آزادانه تجار و کالاهاست، اما در شرایط ناشی از بحران فعلی، آزادی رفت و آمد و کالاها می‌تواند جان انسان‌ها را در معرض مخاطره قرار دهد. همچنین در شرایط حاضر، کم نیستند بازرگانان و تجاری که به علت شیوع کرونا از ایفای تعهدات قراردادی خود عاجز مانده‌اند. بنابر اعلام سازمان بهداشت جهانی شیوع این ویروس در مدت تقریبی دو ماه به مرحله همه‌گیری رسید. همه‌گیری بیماری، سیستم‌های بهداشت و درمان، اقتصادهای جهان، نهادهای سیاسی، سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای و افکار عمومی را درگیر خود کرد و دنیا را با بحرانی جدید و گسترده روبه‌رو کرد. بحرانی که نتایج آن بیماری تعداد

بسیاری از انسان ها در سراسر جهان، مرگ هزاران انسان، ناتوانی سیستم های درمانی و رکود اقتصادی است.

براساس گزارش صندوق بین المللی پول، برای اولین بار در تاریخ معاصر جهان همه کشورهای توسعه یافته، در حال توسعه و اقتصادهای نوظهور همزمان در رکود قرار گرفته اند. این یک فاجعه جدی برای اقتصاد جهان است که باعث شد رشد اقتصادی سال ۲۰۲۰ به پایین ترین سطح خود از زمان رکود بزرگ سال ۱۹۳۰ برسد و میانگین جهانی رشد اقتصادی، منفی ۳ درصد باشد. در واقع اعتراضات جهانی در ۱۰ سال گذشته در بسیاری از موارد ریشه در بحران مالی جهانی داشته و این امر باعث عدم برخورداری فرصت اقتصادی و نارضایتی از دولت ها شده است. مهم ترین مسأله در ذهن معترضین در کشورهای جهان، نبود فرصت اقتصادی، افزایش نابرابری و فساد نخبگان بوده است. در حال حاضر نیز به دلیل افت شدید درآمدها در اثر تعطیلی کرونایی و بدهکاری سنگین بازار و محدودیت تجارت و کسب و کارهای ورشکسته و تعطیلی برخی مشاغل شاهد موج سقوط سهام ها، افزایش قیمت ها و عدم تعادل قیمت ها در بازار و ... هستیم. از طرفی یک جامعه را زمانی می توان از لحاظ اقتصادی ایمن دانست که ثبات در آن جامعه وجود داشته و خانوارها و بنگاه ها به عنوان مهم ترین نهادهای اقتصاد و بازار بتوانند در محیط رقابتی سالم و با میزان اطلاعات یکسان به بهینه سازی رفتار خود بپردازد.

۱- مفاهیم و مبانی نظری کرونا و ویروس (کووید-۱۹)

بیماری کروناویروس ۲۰۱۹^۱ یا کووید-۱۹^۲ که به آن بیماری تنفسی حاد ان کاو-۲۰۱۹ یا به شکل عمومی به آن کرونا نیز می گویند^۳ بیماری ای عفونی است که بر اثر کروناویروس سندرم حاد تنفسی^۴ ایجاد می شود. این بیماری دلیل دنیاگیری ۲۰۱۹-۲۰ کروناویروس است.

علائم معمول آن تب، سرفه، تنگی نفس و به تازگی نابویایی هستند. درد عضلانی، تولید خلط، گلودرد، ناچشایی و سرخی چشم از جمله نشانه های کمتر معمول آن هستند. با این که

^۱ - Coronavirus Disease ۲۰۱۹

^۲ - Covid-۱۹

^۳ - ۲۰۱۹-Ncov Acute Respiratory Disease

^۴ - SARS-Cov-۲

اکثریت موارد این بیماری باعث علائم خفیف می‌شود، بعضی از موارد به سینه‌پهلوی و نارسایی چند اندامی پیشرفت می‌کند (ویکی‌پدیا). در واقع ویروس‌های کرونا به شکل ذرات ریز کروی هستند و در داخل ویروس ژنوم آن که یک RNA تک رشته‌ای مثبت می‌باشد و منجر به تغییر در بیماری‌زایی وحدت ویروسی و میزان حساسیت آن در مقابل آنتی‌بادی ضدویروسی می‌شود. اولین مرحله در آلوده کردن سلول میزبان، چسبیدن ویروس به سلول است. این مرحله بسیار مهم بوده و تعیین‌کننده تروپیسم و شروع عفونت‌زایی ویروس است. پس از اتصال ویروس توسط پروتئین S به سطح سلول، پوشش ویروس با غشا سطح سلول ادغام یا فیوز می‌شود که باعث آزاد شدن ژنوم RNA ویروسی در داخل سیتوپلاسم سلول میزبان می‌شود. کروناویروس‌های انسانی در سلول‌های اپیتلیال تنفسی در قسمت بالای دستگاه تنفس و همچنین در سلول‌های آلوئول‌های ششی و قسمت تحتانی سیستم تنفسی وارد شده و رشد می‌کنند ولی در مورد ویروس-COV-2 عامل COVID-19 کامل مشخص نیست که در چه ارگان‌هایی در بدن وارد شده و رشد می‌کنند. بهترین آزمایش تشخیصی RT-PCR است که تاکنون هم مورد استفاده گسترده قرار گرفته ولی دارای نتایج منفی کاذب است. اگر این آزمایش همراه با علائم کلینیکی و رادیولوژی مورد استفاده قرار گیرد بسیار مفید است. روش‌های سرولوژیکی در مورد بعضی ویروس‌های کرونا و سارس به کار گرفته شده است. یکی از روش‌های سرولوژیکی با تعیین IgG از این نظر مفید خواهد بود که میزان آلودگی بدون علامت و در معرض قرار گرفتن افراد به ویروس را تعیین می‌کند. تاریخ دقیق ظهور این ویروس دقیقاً مشخص نیست ولی به نظر می‌رسد که مدتی قبل از دسامبر ۲۰۱۹ با وجود تست و گزارش نشدن، وجود داشته است (شمسی شهرآبادی، ۱۳۹۹). نرخ مرگ و میر بین ۱٪ و ۵٪ تخمین زده می‌شود ولی بر حسب سن و دیگر شرایط سلامتی تغییر می‌کند. این بیماری به زبان ساده اساساً از طریق قطرات ریز تنفسی افراد مبتلا، وقتی سرفه یا عطسه می‌کنند، به سایر افراد سرایت می‌کند. زمان مابین در معرض بیماری قرار گرفتن و بروز نشانه‌ها، بین ۲ و ۱۴ روز است. از طریق شستن دست‌ها و دیگر تدابیر بهداشتی، می‌توان از پخش آن جلوگیری کرد. انتشار ویروس بصورت انتقال انسان به انسان معمولاً زمانی اتفاق می‌افتد که شخصی با مایعات ترشحاتی شخص آلوده (مثلاً قطرات سرفه) در تماس باشد. بسته به بیماری‌زایی ویروس، سرفه، عطسه و دست دادن می‌تواند سبب انتقال شود. ۲۳۹ دانشمند در نامه‌ای سرگشاده به سازمان بهداشت جهانی گفتند که

شواهدی وجود دارد که نشان می‌دهد کروناویروس جدید به اندازه‌ای کوچک است که می‌تواند از طریق هوا جابجا شده و مردم را آلوده کند. هشدار ۲۳۹ نفر از دانشمندان از ۳۲ کشور جهان درباره انتقال نوع جدید ویروس کرونا از طریق ذرات ریز در هوا در حالی مطرح شد که سازمان جهانی بهداشت تاکنون راه انتقال اصلی این ویروس را قطرات ریزی که از بینی و دهان فرد مبتلا خارج می‌شود اعلام کرده بود (ویکی پدیا).

۲- سازمان جهانی سلامت (بهداشت)^۱

سازمان جهانی سلامت یکی از آژانس‌های تخصصی سازمان ملل متحد است که نقش یک مرجعیت سازمان دهنده را بر بهداشت جامعه جهانی ایفا می‌کند. این آژانس در ۷ آوریل سال ۱۹۴۸ تأسیس شد و مقر آن در ژنو سوئیس است (دوخایی، ۱۳۹۹: ۶). از زمان تأسیس سازمان جهانی سلامت در سال ۱۹۴۸، این سازمان مسئول اصلی حفظ سلامت و بهداشت در عرصه بین‌المللی بوده است. در سال ۲۰۰۵، مجمع عمومی این نهاد بین‌المللی، دومین نسخه مقررات سلامت جهانی را منتشر کرد؛ سند مزبور از سال ۲۰۰۷ لازم‌الاجرا شده است. نسخه ویرایش شده ۲۰۰۵ از نسخه ۱۹۶۹ الهام پذیرفته است (بیگ زاده و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۹). اولویت‌های اصلی سازمان جهانی بهداشت کنترل شیوع مالاریا، سل، عفونت‌های مقاربتی و بهبود بهداشت مادران و کودکان، تغذیه و بهداشت محیط بود. سازمان جهانی سلامت از زمان تأسیس، نقش اصلی را در ریشه کن کردن بیماری آبله بازی کرده است. اولویت‌های فعلی این سازمان بیماری‌هایی چون بیماری‌های واگیردار به ویژه ایدز، ابولا و نیز کاهش اثرات بیماری‌های غیرواگیر مانند سلامت جنسی و تولید مثل، پیری زودرس، امنیت غذایی و تغذیه سالم، بهداشت شغلی و سوء مصرف مواد مخدر است (دوخایی، ۱۳۹۹: ۶). مقررات سلامت جهانی یک معاهده نیست، اما سندی الزام‌آور است. این سند الزام‌آور بر اساس ماده ۲۱ اساسنامه سازمان جهانی سلامت تنظیم شده است. ماده ۲۱ اساسنامه این سازمان به مجمع عمومی آن اجازه داده است که برای مقابله با شیوع بیماری‌های فراگیر، نظام نامه‌های الزام‌آوری را تصویب نماید. چنانچه مجمع عمومی سازمان جهانی سلامت برای مقابله با

---

^۱ - WHO: World Health Organization

شیوع بیماری های فراگیر، نظام‌نامه ای را تصویب کرد، آن نظام‌نامه بدون نیاز به تصویب بعدی در قبال دولت های عضو سازمان الزام آور است. از سال ۱۹۴۸ تا به امروز، مجمع عمومی این سازمان، تنها دو بار از این صلاحیت به موجب ماده ۲۱ اساسنامه خود استفاده کرده است (بیگ زاده و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۹). این سازمان خط مشی سلامت دولت را با دو هدف مورد بررسی قرار می دهد:

- ۱- رسیدگی به عوامل اصلی اقتصادی و اجتماعی سلامت از طریق سیاست ها و برنامه هایی که باعث تقویت عدالت بهداشتی می شود و رویکردهای طرفدار فقیر، پاسخگو به جنسیت و مبتنی بر حقوق بشر را یکپارچه می کند.
- ۲- برای ارتقاء یک محیط سالم‌تر، پیشگیری اولیه را شدت بخشیده و بر سیاست های عمومی در همه بخش‌ها تأثیر می‌گذارد تا دلایل اصلی تهدیدات زیست محیطی برای سلامتی را برطرف کند (دوخایی، ۱۳۹۹: ۱۲).

۳- مفهوم امنیت اقتصادی

پس از فروپاشی دیوار برلین، واژه امنیت جامع تر شده و در سال های اخیر از جمله تهدیدهای اصلی غیر از بحث تروریسم، تهدید امنیت اقتصادی و بی ثباتی اقتصادی است. در دهه ۱۹۷۰ با شروع بحران نفتی، جامعه بین الملل پی برد که بدون اقتصادی باثبات نمی توان احساس امنیت کرد. این فرضیه پس از نخستین امواج بحران مالی دهه ۸۰، سپس در موج دوم بحران مالی در دهه ۹۰ به اثبات رسید. پس از سال ۱۹۹۰، چارچوب درک امنیت، گسترش یافته است و نه تنها تهدید نظامی بلکه تهدیدهای اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و سیاسی را هم در برمی گیرد. (سیف، ۱۳۸۹: ۸) در واقع از سال ۱۹۴۵ میلادی، ایده امنیت اقتصادی، جایگاه والایی در دستور کار نظام‌های سیاسی یافته است و همه آن‌ها تلاش کرده اند که برای شهروندان خویش امنیت اقتصادی را تأمین نمایند. این بُعد از امنیت، پس از جنگ سرد، اهمیت روز افزونی یافت و دانش پژوهان و سیاست‌گذاران، ضمن تأیید ارتباط امنیت اقتصادی با ایمنی جامعه، بدنبال راه‌های جدیدی جهت وارد نمودن موضوعات اقتصادی، در راهبردهای سنتی دفاعی بوده‌اند. همچنان‌که بسیاری از

کشورهای جهان سوم از شعار تأمین اقتصادی برای اصلاح موقعیت نامساعد خود بهره گرفته و می‌گیرند. از سویی در عرصه بین‌المللی، استفاده از امکانات اقتصادی به عنوان یک اهرم کارساز، هم باعث ایجاد آسیب‌پذیری بیشتر دولت‌ها و هم رشد افزون‌تر اهمیت موضوع امنیت اقتصادی گشته است. زیرا با جهانی شدن اقتصاد و افزایش همبستگی اقتصادی واحدها، دولت‌ها بیش از هر زمانی برای تأمین نیازمندی‌های خود به یکدیگر وابسته هستند. نظام‌های سیاسی در حال حاضر ضمن دنبال نمودن راهبردهای خودکفایی اقتصاد ملی، ضرورت امنیت اقتصادی مبتنی بر راهبردهای وابستگی متقابل جهانی را نیز به شدت دنبال می‌کنند. هر چند در هیچ نقطه از عالم شاهد تحقق کامل همکاری اقتصادی مؤثر و مطمئن جهانی نیستیم و توزیع جهانی کالا و خدمات اقتصادی بطور قابل ملاحظه‌ای آشفته و به سود دولت‌های پیشرفته و کشورهای شمال است؛ لذا شکاف بین فقرا و اغنیا در عرصه بین‌المللی و بین ملت‌ها بیشتر شده است (اخوان کاظمی، ۱۳۹۱).

برای فهم امنیت اقتصادی، نخست باید تعاریف امنیت را مرور کنیم. مطابق نظر بلانی، امنیت، آزادی نسبی از جنگ است. مورس، امنیت را آزادی نسبی از تهدیدهای ویرانگر می‌داند. بوزان، امنیت را آزادی از تهدید و توان دولت‌ها و جوامع برای حفظ هویت مستقل خود معرفی کرده است. از نظر بوزان و گریزولد، مفهوم جدید امنیت می‌تواند به چهار زیرگروه تقسیم شود: امنیت افراد، امنیت ملی، امنیت بین‌المللی و امنیت جهانی. بنابراین، تعریف امنیت به زمینه‌ها، ارزش‌های اساسی و دیدگاه‌های اشخاص بستگی دارد. برخی نیز معتقدند امنیت هم به واقعیت هم به ادراک بستگی دارد. آنها امنیت را حالتی ذهنی می‌دانند که قویاً به دیگران و نه تنها خود فرد مرتبط است (سیف، ۱۳۸۹: ۹).

بنابراین رابرت ماندل امنیت اقتصادی را «میزان حفظ و ارتقای شیوه زندگی مردم یک جامعه از طریق تأمین کالاها و خدمات و هم از مجرای عملکرد داخلی و هم حضور در بازارهای بین‌المللی» می‌داند. باری بوزان نیز از امنیت اقتصادی سخن رانده و در سه سطح فردی، گروه‌ها، و طبقات به این موضوع می‌پردازد. از نظر وی، در سطح فردی، امنیت اقتصادی به میزان دسترسی انسان به ضروریات زیستی (غذا، آب، سرپناه و آموزش) مربوط است. در سطوح بالاتر، ایده امنیت اقتصادی با دامنه وسیعی از بحث‌های بسیار سیاسی درباره اشتغال، توزیع درآمد و رفاه مرتبط است. به نظر بوزان، امنیت اقتصادی فرد تنها به شرایط زیستی محدود نمی‌شود بلکه تأمین این امنیت به

معنی حفظ سطح مشخصی از استاندارد زندگی است و به عنوان نمونه؛ اشتغال یا حق حداقل دستمزد را باید از شرایط ضروری امنیت اقتصادی بدانیم. بدین ترتیب می‌توان استنتاج کرد که امنیت اقتصادی همان شرایط حیاتی اقتصادی بوده و عبارت است از برقراری نظم بین عوامل اساسی، تهیه مایحتاج معیشتی انسان یعنی منابع اولیه، تولید، توزیع کار و درآمد اعضای جامعه، بطوری که نیازهای ضروری آنها تأمین شود و آنها از فقدان و یا حتی احتمال فقدان این ضروریات، احساس خطر ننموده و آرامش و آسایش آنها سلب نگردد. اما در نگرش اسلامی، علاوه بر تعاریفی که از امنیت اقتصادی مطرح گردید در ساده‌ترین تعاریف، امنیت مزبور به این معنا است که مردم در اموال‌شان امنیت داشته باشند و دولت با مدارا و رعایت عدل و انصاف و با توجه به دیگر اخلاق پسندیده اسلامی، از آنان مالیات و زکات اخذ نماید. همچنین؛ احتکار کالا (به ویژه کالاهای اساسی و مورد نیاز مردم) در میان نباشد و نیز در خرید و فروش‌ها قیمت‌ها متعادل باشد (اخوان کاظمی، ۱۳۹۱).

۴-۱- کروناویروس در چارچوب حقوق بین الملل

منشور ملل متحد به موجب اهداف و مأموریت‌های خود به موجب حقوق بین الملل، زمینه حقوقی لازم را درباره احترام به حقوق بشر و ارزش‌های انسانی فراهم می‌کند. منشور ملل متحد در مواد ۱۳، ۵۳، ۵۵ و ۶۲ همکاری بین المللی در زمینه مسائل بهداشتی را یکی از مأموریت‌های ارکان اصلی خود در راستای حمایت از حقوق بشر و کرامت انسانی اعلام کرده که سازمان ملل متحد در راستای اهداف و مأموریت‌های قانونی خود در این زمینه نسبت به ایجاد نهادها و اسناد بین المللی الزام آور به منظور تضمین حق بشری بر سلامت اقدام کرده است (بی‌پروا، ۱۳۹۹).

۴-۱- سازمان سلامت جهانی

سازمان سلامت جهانی در سال ۱۹۴۶ حق بر سلامت را به معنای بالاترین استاندارد حصول سلامتی، یکی از حقوق بنیادین بشری اعلام کرده است و مأموریت‌هایش در زمینه ارتقای سلامتی، سالم‌نگه‌داشتن جهان و حمایت از افراد آسیب‌پذیر در برابر بیماری‌ها از طریق همکاری

و حمایت بین المللی است و به این منظور اقدامات لازم را برای مقابله با بیماری های عفونی، تهیه واکسن و دارو انجام می دهد. این سازمان یک مکانیسم بین المللی و از ارکان فرعی ملل متحد وابسته به شورای اقتصادی و اجتماعی است که برای تضمین و ارتقاء جهانی حق بر سلامت عمل می کند (بی پروا، ۱۳۹۹). در مقدمه اساسنامه سازمان بهداشت جهانی بهره مندی از بالاترین استاندارد قابل حصول سلامتی یکی از حقوق بنیادین هر انسانی، بدون تمایز از حیث نژاد، مذهب، عقاید سیاسی، شرایط اقتصادی یا اجتماعی قلمداد شد و پیشرفت نامساوی کشورهای مختلف در ترویج بهداشت و مهار کردن بیماری ها به خصوص بیماری های، واگیردار، یک خطر عمومی تلقی شده است. از سوی دیگر سازمان جهانی بهداشت که از جمله مأموریت خطیر مقررات گذاری در زمینه مقابله با بیماری های مسری را عهده دار شده و از شیوه های بدیع و ابتکاری در این زمینه برخوردار است، در سال ۲۰۰۵ نحوه مقابله با شیوع و گسترش جهانی بیماری ها را مقرر داشت تا از مداخله غیر ضروری در مسافرت، حمل و نقل و تجارت بین المللی اجتناب به عمل آید (زمانی، ۱۳۹۸). صرف نظر از اساسنامه سازمان بهداشت جهانی که برای کلیه دولت های عضو، الزام حقوقی به همراه دارد، یکی از مهم ترین اسناد قابل توجه به ویژه در زمینه شیوع بیماری هایی که سلامت عمومی را به مخاطره می افکنند، مقررات بهداشتی بین المللی مصوب سال ۲۰۰۵ است که در مقدمه سند، به آن، اعتباری به عنوان سندی جهانی در محافظت از انسان در مقابله با شیوع و گسترش بیماری ها بخشیده شده است. هدف از وضع این مجموعه مقررات، پیشگیری، محافظت، کنترل، و پاسخگویی بهداشت عمومی به انتشار بین المللی بیماری ها، به نحوی است که متناسب و محدود به موارد مخاطره برانگیز در بهداشت عمومی باشد و از تداخلی بی مورد در سفر یا تجارت بین المللی پرهیز شود. بدیهی است دشواری رسالتی که بر عهده این مقررات گذاشته شده، بی تردید، بدون توجه به لزوم اعمال حداقلی مداخله در امور داخلی دولت ها بی نتیجه می ماند؛ از این روی، در چهارچوب ماده ۳ این مقررات، اجرای کلیه مقررات در پرتو احترام کامل و توأمان به کرامت ذاتی، حقوق بشر و آزادی های اساسی انسان از یک سو، و محافظت از سلامت و بهداشت عمومی از سوی دیگر، و اقتداری نسبت به دولت ها در اعمال تعهدات سازمانی است (شهباز، ۱۳۹۹). ماده ۲ این مقررات اعلام نموده است که هدف از این نظام نامه، جلوگیری و کنترل شیوع بیماری های بین المللی است. مقصود از پیشگیری، تمهیداتی

است که به منظور ممانعت از شیوع بیماری های واگیردار اتخاذ می شوند. اما چنانچه به هر علت بیماری های واگیردار در سطح بین المللی شیوع پیدا کرد، تمهیداتی به منظور کنترل شیوع بیماری، یعنی محدود کردن آن، اتخاذ خواهد شد. ماده ۲ مقررات سلامت جهانی اضافه نموده است که اقدام های لازم برای پیشگیری و کنترل بیماری های واگیردار نباید به جریان تجارت آسیبی وارد آورد. در مواد ۳۱، ۳۲، ۴۰ و ۴۲ این مقررات، موازینی در رابطه با ورود و خروج مسافران به داخل مرزها در هنگام شیوع بیماری های واگیردار پیش بینی شده است. به هنگام شیوع بیماری های فراگیر، حقوق مسافران و حق بر رفت و آمد تحت الشعاع قرار می گیرد. در این مورد، ماده ۳۱ تصریح نموده است که علی الاصول دولت ها نمی توانند ورود و خروج مسافران را محدود نمایند؛ مگر آنکه مخاطره ای جدی وجود داشته باشد که سلامت عمومی را تهدید نماید. علاوه براین، دولت ها علی الاصول نمی توانند مسافران را به انجام معاینه پزشکی و تزریق واکسن مجبور کنند، مگر اینکه مخاطره ای جدی، سلامت عمومی را تهدید نماید (بیگ زاده و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۹-۱۷). مطابق ماده ۴۳ این مصوبه، دولت ها می توانند به هنگام بروز مخاطراتی که سلامت عموم را در معرض خطر قرار دهد، اقدامات مقتضی را اتخاذ کنند. این مخاطرات باید با دلایل علمی اثبات شده باشد و اقدامات دولت ها باید با چنان مخاطراتی متناسب باشد و ناقض حقوق بنیادین بشر قلمداد نشود (زمانی، ۱۳۹۸).

۴-۲- کمیسیون حقوق بین الملل

کمیسیون حقوق بین الملل نیز در پیش نویس طرح مواد راجع به حمایت از اشخاص به هنگام فجایع، مفهوم «بلیه» را آنچنان وسیع، تعریف نموده است که شامل بیماری های فراگیر نیز می گردد (بند الف ماده ۳ طرح پیش نویس). مطابق با ماده ۱۱ پیش نویس مزبور، در صورتی که دولتی قادر به کنترل بلایا و فجایع نباشد، مکلف است از جامعه بین المللی درخواست کمک نماید. هرچند کمک به کشور گرفتار بلیه نیازمند رضایت آن است، چنین رضایتی نباید به طور خودسرانه دریغ شود (بند ۲ ماده ۱۳ طرح کمیسیون حقوق بین الملل).

۴-۳- اعلامیه جهانی حقوق بشر

اعلامیه جهانی حقوق بشر مصوب مجمع عمومی در دسامبر ۱۹۴۸، دارای ارزش و اعتبار و قابلیت اجرا در حقوق بین‌الملل عرفی است که در ماده ۲۵ خود حق بر سلامت را به عنوان یک حق بشری و موضوع تعهد دولت‌ها اعلام می‌کند (بی‌پروا، ۱۳۹۹). حق بر سلامت یکی از حقوق بشری است که برای استیفای سایر حقوق بشری نیز ضروری است. حق بر سلامت در پیوندی ناگسستنی با حق حیات (نسل اول حقوق بشر) قرار دارد و از سوی دیگر با حق بهداشت و تأمین اجتماعی، گره خورده است. علاوه بر این، حق بر محیط زیست سالم که در نسل سوم حقوق بشر قرار دارد نیز از سرچشمه حق بر سلامتی سیراب می‌شود. به این ترتیب حق بر سلامتی را می‌توان حلقه ارتباط نسل‌های مختلف حقوق بشر قلمداد نمود (آقابابائیان، ۱۳۹۸).

۴-۴- میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در ماده ۱۲ خود حق بر سلامت را در زمینه پیشگیری از بیماری‌ها و درمان بیماران یک تعهد لازم‌الاجرا برای دولت‌ها و یک حق بشری انکارناپذیر برای انسان‌ها قلمداد کرده است که همه دولت‌ها برای تضمین و توسعه آن دارای تعهد در سطوح ملی و بین‌المللی هستند که باید در این زمینه به افراد انسانی بدون تبعیض پاسخگو باشند (بی‌پروا، ۱۳۹۹). بر اساس ماده ۱۲ این میثاق دولت‌های عضو حق هر کس را به تمتع از بهترین حال سلامت جسمی و روحی ممکن الحصول به رسمیت می‌شناسند. بر اساس بند دوم این ماده، تدابیری که کشورهای طرف این میثاق برای تأمین استیفای کامل این حق اتخاذ خواهند کرد، شامل اقدامات لازم برای تأمین امور ذیل خواهد بود: (زمانی، ۱۳۹۸)

- تقلیل میزان مرده متولد شدن کودکان - مرگ و میر کودکان و رشد سالم آنان؛

- بهبود بهداشت محیط و بهداشت صنعتی از جمیع جهات؛

- پیشگیری و معالجه بیماری‌های همه‌گیر- بومی - حرفه ای و سایر بیماری‌ها، همچنین پیکار علیه

این بیماری‌ها؛

- ایجاد شرایط مناسب برای تأمین مراجع پزشکی و کمک های پزشکی برای عموم در صورت ابتلا به بیماری.

کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که از سال ۱۹۸۶ به عنوان نهاد نظارتی میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ایجاد شده است، در مقام تفسیر ماده ۱۲ در نظریه عمومی شماره ۱۴ خود در سال ۲۰۰۰ ضمن آنکه حق بر سلامتی و سایر حق های بشری از جمله حق تغذیه، مسکن، کار، آموزش، حیات، عدم تبعیض، منع شکنجه و ... را لازم و ملزوم یکدیگر قلمداد کرد، ابراز داشت که بالاترین استاندارد قابل حصول سلامتی بر مقوله ای گسترده از عوامل اجتماعی- اقتصادی اتکا دارد که شرایطی را اعتلا می بخشد تا در آن مردم بتوانند به زندگی توأم با سلامتی و آنچه که ضامن سلامتی آنهاست، اعم از تسهیلات، خدمات، کالاها و شرایط لازم برای نیل به بالاترین استاندارد قابل حصول سلامتی دست یابند. بدیهی است با توجه به ابعاد و گستره خسارات انسانی ناشی از ویروس کرونا در سطح ملی و منطقه ای، این ویروس را می توان عامل تهدیدکننده سلامتی عموم قلمداد کرد. در این مقطع حساس که کرونا، بحرانی جهانی را دامن زده و سازمان جهانی بهداشت، سازمان ملل متحد و سایر نهادهای جهانی و منطقه ای را درگیر ساخته، همکاری بین المللی با سایر دولت ها و سازمان های بین المللی تعهد حداقلی هر دولت به شمار می آید. علاوه بر این اصل احتیاط و مراقبت مقتضی^۱ ایجاب می نماید که هر دولت تمام تمهیدات لازم را برای جلوگیری از گسترش ویروس کرونا به سایر کشورها به ویژه کشورهای همجوار مورد پیش بینی و اتخاذ قرار دهند و صرفاً در اندیشه نجات کشور خویش نباشند. دفع خطر از خویش نباید به بهای به مخاطره افکندن دیگران تمام شود (زمانی، ۱۳۹۸).

۴-۵- میثاق حقوق مدنی و سیاسی

در میثاق حقوق مدنی و سیاسی نیز به موضوع تردد افراد، توجه خاص شده است. شاید کنترل عبور و مرور آزادانه در تضاد با ماده ۱۲ میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی باشد (عبور و مرور آزادانه برای افراد مقیم آن کشور و خروج آنها را به رسمیت شناخته) اما مطابق بند ۳ همان ماده،

---

^۱ - Diligence Due

چنانچه محدودیت تردد جهت حفظ امنیت ملی و سلامت عمومی باشد بلامانع است و در پایان ذکر می کند که هیچ کس را نمی توان بدون مجوز از حق ورود به کشور خود محروم کند. از سویی بر اساس ماده ۴ حقوق مدنی و سیاسی هرگاه یک خطر عمومی فوق العاده، موجودیت ملی را تهدید کرد و رسماً آن تهدید اعلام شود، کشورها می توانند تدابیر خارج از الزامات مقرر در میثاق را اتخاذ نمایند مشروط بر آن که آن تدابیر، مغایر با حقوق بین الملل نبوده و منجر به تبعیض منحصرأ بر اساس نژاد، رنگ، جنس، زبان، اصل و منشاء مذهبی و اجتماعی نشود (قاسمی، ۱۳۹۸).

۴-۶- دیگر اسناد

همچنین در ماده ۵ کنوانسیون رفع کلیه اشکال تبعیض نژادی، مواد ۱۱ و ۱۲ کنوانسیون امحای کلیه اشکال تبعیض علیه زنان، ماده ۲۴ کنوانسیون حقوق کودک، ماده ۱۱ منشور اجتماعی اروپا، ماده ۱۶ منشور آفریقایی حقوق بشر و مردم حق بر سلامت نیز بیان شده است (آقابائیان، ۱۳۹۸). در نهایت اینکه حقوق بین الملل سلامت که با تکیه بر اسناد بین المللی مختلف و نهادهای گوناگون نظارتی در سطح ملی، منطقه ای و جهانی و با محوریت سازمان جهانی بهداشت در حال توسعه است با مفاهیم جدیدی مواجه شده که در ظرف زمان آنها را به نظم خواهد کشید: مراقبت های اولیه بهداشتی، عدالت بهداشتی، ارتقاء سلامت، و امنیت بهداشتی (امنیت انسانی). در این میان حق بر سلامت به عنوان حقی بشری، نقش مهمی در حرکت به سوی جامعه ای سالم و خلق سیستم های بهداشتی عادلانه ایفا می نماید. حق بر سلامت یکی از گسترده ترین و در عین حال پیچیده ترین حق های بشری در نظام بین المللی به شمار می آید. حقوق بین الملل سلامت و به بیانی دیگر حقوق جهانی سلامت مبین آن است که سرنوشت تمام افراد بشر، به یکدیگر وابسته است. اگر در حوزه حقوق مدنی و سیاسی، «حق حیات» محور سایر حق های بشری است، در حوزه حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، «حق بر سلامتی» هسته مرکزی و محور سایر حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است. ویروس کرونا که سلامت جامعه بشری را در معرض خطر قرار داده و جامعه جهانی را به تکاپو واداشته است بیش از هر چیز وحدت بهداشت و سلامت جامعه جهانی و آسیب پذیری آن در مقابل عوامل جدید را به تصویر کشیده است (زمانی، ۱۳۹۸).

۵- تأثیر کروناویروس بر امنیت اقتصادی

در دوران پس از جنگ جهانی دوم تا اواخر قرن بیستم و به خصوص طی دوران جنگ سرد، امنیت کشورها در مقابل تهدیدات خارجی مهم‌ترین دغدغه موجود بوده و حوزه‌های امنیت نظامی و سیاسی، بیش از امنیت اقتصادی مورد توجه بوده است. با پایان یافتن جنگ سرد و شکل‌گیری روابط جدید در نظام بین‌الملل، اولویت‌های امنیتی دستخوش تحول شده و امنیت اقتصادی به‌عنوان مهم‌ترین شاخص امنیت ملی مطرح گردید. روند جهانی شدن، گسترش تجارت بین‌الملل و جریان بین‌المللی سرمایه‌ها، مهم‌ترین عواملی هستند که امنیت اقتصادی را در صدر توجهات امنیتی قرار داده است. به‌طوری که فراهم کردن بسترهای مناسب برای حمایت از سرمایه‌گذاران داخلی و جذب سرمایه‌های خارجی در کشورها، بدون وجود امنیت اقتصادی میسر نیست (عزتی و دهقان، ۱۳۸۷: ۸). در واقع اقتصاد کشورها در دنیا همچون چرخ‌دنده‌های یک ماشین بزرگ کاملاً به هم پیوسته و مرتبط است و وقوع یک بحران بین‌المللی همچون کرونا باعث ایجاد اختلال در متغیرهای اقتصادی کشورها می‌شود. کاهش تولید در سطح دنیا موجب کاهش تقاضا برای مواد اولیه در صنایع مختلف می‌شود، این کاهش خود بر سطح درآمد کشورهای صادرکننده مواد اولیه اثرگذار بوده و این روند به صورت چرخه‌ای باعث ایجاد یک رکود بزرگ اقتصادی می‌شود (آزادی، ۱۳۹۹). در حال حاضر، امنیت اقتصادی، یکی از مهم‌ترین شاخص‌های توسعه‌یافتگی است. کشورهای در حال توسعه، جوامعی هستند که اولین و مهم‌ترین گام برای آنها دستیابی به امنیت اقتصادی است تا در پرتو آن به یک نظام اقتصادی مطلوب برای ارتقای تولید و کارایی منبع دست یافته و آن‌گاه به رفاه اقتصادی یا تقلیل کمبود کالاها و خدمات که هدف نهایی هر نظام توسعه یافته است، برسند (جهانیان، ۱۳۸۱: ۱۳). اما امنیت اقتصادی به‌عنوان مهم‌ترین شاخص توسعه نیافتگی دو بعد دارد:

۵-۱- امنیت سرمایه‌گذاری

امنیت سرمایه‌گذاری، چارچوب نهادینه‌ای از شرایط اجتماعی، سیاسی و حقوقی است که اعتماد پس‌انداز کنندگان و سرمایه‌گذاران را جلب کرده و امنیت جانی افراد و امنیت حقوقی معاملات را

تضمین می‌کند. هرگاه شاخص‌های امنیت سرمایه‌گذاری در جامعه‌ای، وضعیت مطلوبی را نشان دهد، این چارچوب نهادینه موجب رشد اقتصاد خواهد شد. این شاخص‌های کلی عبارتند از: -برقراری ثبات سیاسی در پرتو ثبات دولت و عملکرد اقتصاد؛ (ثبات سیاسی و سیاست‌گذاری صحیح اقتصادی)؛

-مشارکت مردمی در پرتو آزادی‌های مدنی، حقوقی و سیاسی؛
-نظام حقوقی سالم در پرتو حاکمیت قانون و کاهش خطر ابطال قراردادها توسط دولت؛
-نظام اداری سالم در پرتو کاهش میزان فساد مالی؛
-کاهش میزان خشونت سیاسی در پرتو کاهش تنش‌های قومی، خطر جنگ‌ها و منازعات داخلی و میزان تروریسم سیاسی.

۵-۲- امنیت اشتغال و درآمد

امنیت اشتغال و درآمد، به معنای طرد هرگونه فشار خارج از کنترل افراد یک جامعه در مسیر اشتغال و کسب درآمد برای دستیابی به سطح متوسط رفاه اقتصادی آن جامعه است. طبیعی است امنیت اشتغال و درآمد در امتداد یا همراه با امنیت سرمایه‌گذاری امکان‌پذیر خواهد بود؛ بنابراین شاخص‌های پنج‌گانه برای امنیت سرمایه‌گذاری باید ملاک در این سطح از امنیت باشد (جهانیان، ۱۳۸۱: ۱۴). در ادبیات اقتصادی بعد دیگری نیز برای امنیت اقتصادی در نظر گرفته شده، که در دستور کار امنیت ملی هر کشور قرار دارد. این بعد را می‌توان «امنیت اقتصادی دولت» نامید؛ که با دو شاخص «دسترسی سریع کشورها به کالاهای ضروری و راهبردی» و «رشد نسبی اقتصادی کشور» ارزیابی می‌شود (اینگاهارت، ۱۳۷۳: ۱۰).

به رغم تأثیر جهانی کروناویروس و همه‌گیری آن، اقتصادهای ضعیف‌تر و آسیب‌پذیرتر بیش‌ترین ضربه را متحمل می‌شوند و در این میان، افراد فقیرتر و کارگران بخش‌های غیردولتی و خدماتی، به شدت تحت تأثیر محدودیت‌های اعمال شده قرار گرفته‌اند که به کاهش میزان درآمد و ساعات شغلی آنها به نسبت کل ساعت‌های معادل، منجر شده است. همچنین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کاهش، اما بدهی‌های خارجی افزایش یافته است (پیچس، ۱۳۹۹). از اینرو کرونا در ایران موجب شده کسب و کارها و فرآیند تولید تا اندازه‌ای مختل شود و مقداری نیز تولید ملی کاهش

یابد و به تبع آن درآمد ملی هم کاهش خواهد یافت. اما بسیاری از کالاهای وارداتی که می‌توان از لوازم الکترونیکی، رایانه، تلفن همراه و مانند آن‌ها نام برد در زمان کنونی که فرآیندهای تجارت جهانی مختل شده و نمی‌توان مانند گذشته واردات انجام شود روی قیمت کالاها تأثیر گذاشته است، به گونه‌ای که کالاهای وارداتی بین ۵۰ تا ۱۰۰ درصد تورم قیمتی را تجربه کرده‌اند. این تورم در بسیاری از کالاهای دیگر هم نمود یافته اما همه افزایش قیمتی که در سال اخیر رخ داده به خاطر شیوع بیماری کرونا نیست، بلکه یک سری تأثیرهای تورمی از قبل وجود داشته که تأخیر بروز زمانی داشته‌اند و تأثیرهای زمانی آن‌ها با کرونا همزمان شده است.^۱ نمود این مسأله با بروز بیماری کرونا و رکود اقتصادی در سطح جهانی و داخلی همزمان شد و متأسفانه در ایران ساختارهای نظارتی بر اقتصاد چندان قوی و جامع نیست و این منجر به مسائلی مانند احتکار و کمبود برخی کالاها شد. در هر حال کرونا برای ایران تهدیدهایی مانند تورم و فاصله توسعه یافتگی، تضعیف صادرات کشور، کسری بودجه کشور آورده و خواهد آورد (شمس الدینی، ۱۳۹۹).

با این اوصاف می‌توان گفت که ویروس کرونا یک تهدید انسانی است و از نظر امنیت انسانی^۲ نه تنها تهدیدی زیست محیطی محسوب می‌شود بلکه بر امنیت اقتصادی تأثیرات زیادی داشته و خواهد داشت، این نوع بیماری‌ها را تهدید جهانی می‌دانند که در صورت شیوع ناگهانی و سریع، سبب مرگ زودهنگام میلیون‌ها انسان می‌شود و به دلیل کشنده بودن و شیوع سریع آن در بین مردم، برای دولت‌ها مجالی برای پرداختن به امور دیگر را نمی‌دهد (آریا، ۱۳۹۹). در شرایط فوق، دولت‌ها در مواجهه با چالش‌های نوظهور نظیر کرونا، گرفتار نوعی درماندگی و عدم آمادگی شده‌اند. آنچه از خود این درماندگی خطرناک تر است، واکنش آن‌ها به این قبیل تهدیدات نوظهور است؛ بجای بازاندیشی در مبانی امنیت و حرکت از امنیت ملی (به مثابه امنیت دولت) به سوی امنیت انسانی (امنیت انسان‌ها و رهایی آن‌ها از حس تهدید)، حرکت معکوسی در قالب تقویت امنیت دولت در معنای کلاسیک آن، کاهش همکاری دولت‌ها، خودمحوری و درون‌گرایی بیشتر دولت‌ها،

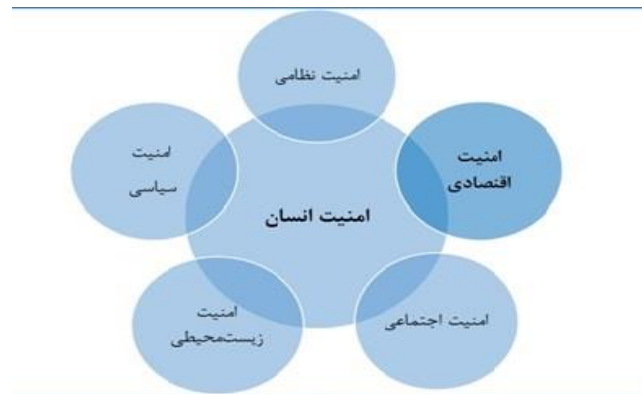
^۱ - به عنوان مثال در سال ۹۸ از نظر تولید (فضای کسب و کار بخش خصوصی) مشکل داشتیم، به دلیل تورم‌ها یا افزایش قیمت انرژی هزینه تولید افزایش یافت و انتظار می‌رفت تأثیر خود را با وقفه زمانی نشان دهد.

^۲ - امنیت انسانی شامل: امنیت نظامی، امنیت سیاسی، امنیت اجتماعی، امنیت اقتصادی و امنیت زیست محیطی می‌باشد. مراجعه شود به نمودار شماره ۱: بخش‌های مختلف امنیت انسانی

اقتدارگرایی فزاینده آنها و ...، به چشم می‌خورد. به عبارت دیگر، ماهیت و نوع چالش‌های نوظهور نظیر کرونا به گونه‌ای است که دولت‌های کلاسیک و نظام بین‌الملل مبتنی بر آن، در مواجهه با آن‌ها دچار نقص مادرزادی است؛ با وجود این واقعیت، نظام دولت-ملت بجای بازبینی در بنیان‌های خود در مسیر هر چه سنتی‌تر شدن در حرکت است (موسوی و گل محمدی، ۱۳۹۹: ۲). از این رو کروناویروس نشان داد نمی‌توان به مانند گذشته بر دهکده جهانی و تجارت آزاد تأکید کرد. همه کشورها در شرایط بحرانی حس ملی‌گرایی بالایی دارند و سود، حاکمیت و مردم خود را در اولویت قرار می‌دهند، مواردی که در مسایل بهداشتی بوجود آمده تأیید کننده این امر است. کشورها ابتدا به فکر مردم و اقتصاد خود بوده و سپس به اقتصاد جهانی می‌اندیشند و بیشتر اقتصاد خود را تقویت می‌کنند (شمس‌الدینی، ۱۳۹۹).

نمودار شماره ۱: بخش‌های مختلف امنیت انسانی (Hughes & Mong, ۲۰۱۱)

۶- تکالیف و تعهدات دولت‌ها در مقابله با کروناویروس از منظر حقوق بین‌الملل در عصری که حقوق بشر و حقوق بین‌الملل بهداشت و سلامت، هر روز اهمیت بیشتری می‌یابد و امنیت انسانی و بهداشتی به عنوان یکی از مؤلفه‌های اصلی حکمرانی مطلوب بیش از پیش مورد

تأکید قرار می‌گیرد، دولت‌ها متعهدند در پیشگیری از شیوع و گسترش ویروس کرونا -چه در داخل کشور خویش و چه به سایر مناطق عالم و درمان افرادی که به این ویروس آلوده شده‌اند یا احتمال آلودگی را دارند تمام تمهیدات لازم را بیندیشند و از حداکثر امکانات خویش بهره‌گیرند. اگر تعهد بین‌المللی دولت‌ها در تأمین سلامت شهروندان خویش تعهد به حداکثر تلاش قلمداد شود، لیکن تعهد هر دولت به تضمین حیات ملت خود تعهد به نتیجه است، تعهدی که فارغ از نظام حقوق بین‌الملل که به دولت مجوز عدول از تعهدات بین‌المللی خویش در وضعیت‌های فوق‌العاده عمومی را داده است، ریشه در فلسفه وجودی دولت و قانون اساسی هر کشور دارد. در عصری که حق بر سلامتی به علت ماهیت و خصیصه بنیادین خود، حقوق انحصاری صاحبان امتیازات دارویی را تعدیل ساخته است، تحریم‌های اقتصادی نیز نمی‌تواند حقوق سلامت شهروندان یک کشور را نادیده بگیرند. دستور موقت دیوان بین‌المللی دادگستری که در مهر ماه ۱۳۹۷ در دعوی دولت جمهوری اسلامی ایران علیه ایالات متحد آمریکا صادر گردید و رفع تحریم اقلام دارویی و بهداشتی را مورد تصریح قرار داد دقیقاً مؤید این پیام است که در مقابله با ویروس کرونا همه کشورها و سازمان‌های بین‌المللی باید با یکدیگر همکاری کرده، و به هیچ ملاحظه‌ای جز تضمین سلامت تمام انسان‌ها، که جملگی شهروندان جامعه بین‌المللی هستند نیندیشند (زمانی، ۱۳۹۸).

در مقابله با پاندمی کرونا ویروس تکالیف دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی از منظر حقوق بین‌الملل به صورت کلی و حقوق بین‌الملل بشر مفروض است و با توجه به تمامی ظرفیت‌های آنها حقوق بین‌الملل بازیگران بین‌المللی را به اقدام بدون تبعیض و فراتر از محدودیت‌های نژادی و سیاسی و جغرافیایی و ملی مکلف می‌کند. برای این مهم لازم است که در اجرای تعهدات بین‌المللی دولت‌ها و سازمان‌ها از طریق همکاری بین‌المللی موثر، رعایت اصول شفافیت و استفاده از تمام ظرفیت‌ها به منظور حفظ کرامت انسانی اقدامات را به طرق ذیل انجام بدهند:

-شفافیت در ارائه اطلاعات واقعی به منظور ارزیابی صحیح کشورها و سازمان‌های بین‌المللی از وضعیت و اتخاذ تصمیمات مناسب؛

-همکاری‌های بهداشتی منطقه‌ای در ارائه درمان به بیماران و تهیه دارو و واکسن؛

-ارائه کمک‌های پزشکی و بیمارستانی برای درمان بیماران و پیشگیری از بیماری؛

-رفع موانع حقوقی برای دسترسی کشورها به دارو و امکانات پزشکی؛
-ارائه درمان های مؤثر و واقعی از سوی کشورها به بیماران بدون تبعیض؛
-ارائه اطلاعات صحیح و آموزش های بهداشتی به افراد و اطلاع رسانی از وضعیت شیوع بیماری؛
-حمایت از گروه های خاص مثل کودکان، زنان، معلولین، زندانیان و اقلیت ها؛
-فراهم کردن زمینه های حمایت جانی؛
-توجه به حقوق بنیادین انسان ها در زمان شیوع بیماری؛
-عدم تبعیض در درمان بیماری و پیشگیری از آن؛
-کمک های مالی، پزشکی، دارویی، فنی و آموزشی به کشورهای کمتر توسعه یافته (بی پروا، ۱۳۹۹).
به بیان دبیرکل سازمان جهانی بهداشت در ۳۰ ژانویه ۲۰۲۰ که در مورد مقابله با ویروس کرونا ایراد شد: «امروز زمان مواجهه با واقعیت هاست نه اسارت در ترس و وحشت، زمان علم و آگاهی است نه دامن زدن به شایعات، و زمان همدلی و همبستگی است نه متهم سازی یکدیگر».

نتیجه گیری

همانطور که پیش تر ذکرش رفت در سال ۲۰۰۵ سازمان جهانی بهداشت در راستای اهداف خود در زمینه مقابله با بیماری های واگیردار، از شیوه ها و ابتکارات خاصی پرده برداشت تا از مداخلات غیر ضروری در تجارت بین الملل اجتناب شود. مطابق ماده ۴۳ این مقرر، دولت های عضو می توانند در هنگام بروز وقایعی که امکان دارد سلامت عمومی را در معرض خطر قرار دهد اقدامات مقتضی را انجام دهند. در ادامه تصریح شده که این مخاطرات باید با دلایل علمی اثبات و دولت ها در آن راستا اقدام متناسب انجام دهند و در آخر توصیه شده که این اقدامات نباید ناقص حقوق بنیادین بشر باشند. در واقع شیوع ویروس کرونا موجب شد تا کارکرد و کارآمدی سازمان جهانی سلامت و سایر نهادهای بین المللی ذی ربط بیش تر مورد توجه موشکافانه قرار گیرند. به طوری که کرونا در مدت کوتاهی، چرخه معمول و جاری حیات انسانی را متوقف کرده است و در وضعیت حاضر، حقوق بین الملل می تواند شیوع کرونا را تهدیدی علیه صلح و امنیت بین المللی قلمداد نماید و در آینده، تمهیداتی به منظور مقابله با شیوع چنین پاندمی هایی اتخاذ نماید. رسیدن

به چنین مطلوبی مستلزم سازمان جهانی سلامت کارآمدتر و مؤثرتری است. زیرا کروناویروس (کووید-۱۹)، به دلیل سرعت گسترش، احتمال بالای سرایت و درگیر ساختن شمار زیادی از افراد در مقیاس زمان (که خود دارای پیامدهای اقتصادی-اجتماعی قابل توجه است) و از سوی دیگر پدیدار شدن این پاندمی در عصر جهانی شدن که با برخورداری از خصایصی چون پیوستگی و وابستگی متقابل به بالا رفتن درجه حساسیت و آسیب‌پذیری ملت‌ها منجر شده و همچنین از محدود شدن حوزه اقتدار دولت حمایت می‌کند؛ حقیقتاً می‌تواند از مصادیق بزنگاه‌های تاریخی به شمار آید که دارای اثرات ژرفی در حوزه‌های سیاسی-اجتماعی و زیست محیطی و بالاخص اقتصادی خواهد بود. به طوری که می‌توان چنین گفت که بر شرایط اقتصادی، افزایش و کاهش قیمت اجناس و کالاهای تجاری و روابط بین کشورها و دولت‌های آن‌ها در زمینه‌های مختلف اثرگذار بوده است. با این اوصاف این ویروس یک تهدید انسانی است و از نظر امنیت انسانی، تهدید امنیت زیست‌محیطی محسوب می‌شود اما با توجه به اصل حق بر سلامت و پیروی از مقررات سازمان سلامت جهانی با ایجاد محدودیت‌ها در تجارت بین‌المللی و اجرای حقوق اقتصادی بین‌المللی با کاهش صادرات و واردات و کاهش درآمد مواجه شده ایم. از سویی با استناد به گزارش صندوق بین‌المللی پول، با بیان اینکه بهبود امنیت اقتصادی به افزایش سرمایه‌گذاری خصوصی و رشد اقتصادی می‌انجامد؛ اما درست در نقطه مقابل ایستاده ایم چرا که در این دوران کرونایی با مختل شدن تجارت بین‌الملل و حتی حمل و نقل داخلی، زنجیره ارزش طیف وسیعی از محصولات دچار اختلال شده و ظرفیت تولید واحدها، کاهش یافته و آثار مخرب اقتصادی شیوع این ویروس بر کسب و کارها و فعالیت‌های اقتصادی در کشورها کاملاً مشهود است.

فهرست منابع

۱. آریا، زاهد (۱۳۹۹)، «تأثیر کرونا بر امنیت ملی»، روزنامه ۸ صبح افغانستان.
۲. آزادی، مصطفی (۱۳۹۹)، «آسیب دیدن امنیت روانی مردم در اقتصاد، مهمترین اثر کرونا است»، خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، کد خبر ۸۳۸۳۵۳۳۴.
۳. آقابائیان، حمیدرضا (۱۳۹۸)، «همه‌گیری کرونا از دیدگاه حقوقی و حق بر سلامت شهروندان»، خبرآنلاین، کد خبر ۱۳۶۲۵۶۱.
۴. اخوان کاظمی، بهرام (۱۳۹۱)، «مفهوم امنیت اقتصادی»، خبرآنلاین، کد خبر ۲۱۱۹۹۲.
۵. اکبری، سمیرا (۱۳۹۹)، «بحران کرونا و لزوم بازاندیشی در مفهوم امنیت»، خبرگزاری جمهوری اسلامی (ایرنا)، کد خبر ۸۳۶۹۶۰۴۷.
۶. اینگهارت، رونالد (۱۳۷۳)، «تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی»، مریم وتر، انتشارات کویر، تهران: چاپ اول.
۷. بی‌پروا، امیر (۱۳۹۹)، «حقوق بین الملل بشر سازوکار جهانی مقابله با کرونا»، دیپلماسی ایرانی، کد خبر ۱۹۹۰۹۲۴.
۸. بیگ زاده، ابراهیم؛ قاری سید فاطمی، سیدمحمد؛ محمودی، سید هادی؛ لطیفیان، محمدحسین (۱۳۹۹)، «معضل کرونا در آیین حقوق بین الملل معاصر»، فصلنامه تحقیقات حقوقی، شماره ۲۳، ویژه‌نامه حقوق و کرونا، صص ۵۷-۱۱.
۹. پیچس، رامون (۲۰۲۰)، «پیامدها و آموزه‌های کرونا برای اقتصاد جهانی»، خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران به نقل از خبرگزاری پرنسا لاتینا، کد خبر ۸۴۱۲۷۰۵۶.
۱۰. جهانیان، ناصر (۱۳۸۱)، «امنیت اقتصادی»، مؤسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر، چاپ اول، تهران.
۱۱. حافظ نیا، محمدرضا؛ نورانی، محمود (۱۳۹۹)، «بحران کرونا و تحول مفهوم امنیت ملی و بین المللی»، دانشگاه تربیت مدرس، دیده بانی علمی بیماری کوید-۱۹.
۱۲. دوخایی، عرفانه (۱۳۹۹)، «آشنایی با سازمان جهانی بهداشت»، سازمان بیمه سلامت ایران.
۱۳. رضائی قوام آبادی، محمد حسین (۱۳۹۹)، «بیماری همه‌گیر کرونا و صلح و امنیت بین‌المللی»، فصلنامه تحقیقات حقوقی، شماره ۲۳، ویژه نامه حقوق و کرونا، صص ۲۰۰-۱۸۱.
۱۴. زمانی، سیدقاسم (۱۳۹۸)، «بحران کرونا و تعهد بین‌المللی دولت‌ها برای تضمین سلامت شهروندان»، خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، کد خبر ۸۳۶۹۳۰۹۰.
۱۵. سیف، الله مراد (۱۳۸۹)، «مفهوم شناسی امنیت اقتصادی»، فصلنامه آفاق امنیت، دوره ۳، شماره ۹.

۱۶. شمس الدینی، مصطفی (۱۳۹۹)، «بحران کرونا موجب ایجاد اختلال در اقتصاد شده است»، خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، کد خبر ۸۳۷۹۹۹۵۱.
۱۷. شمسی شهرآبادی، محمود (۱۳۹۹)، «گزارشی در مورد کرونا ویروس‌ها و مروری بر اطلاعات جدید در تعریف و مشخصات ویروس عامل کووید-۱۹»، نشریه فرهنگ و ارتقا سلامت، دوره ۴، شماره ۱.
۱۸. شهبازی، آرامش (۱۳۹۹)، «تحلیل حقوقی شیوع ویروس کرونا در گستره مقررات بهداشتی بین‌المللی»، موسسه مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران.
۱۹. عزتی، مرتضی. دهقان، محمدعلی (۱۳۸۷)، «امنیت اقتصادی در ایران»، مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۲۰. غفاری، مسعود. رضائیان اصفهانی، مژگان (۱۳۹۹)، «آرایش قدرت در جهان پساکرونا»، دانشگاه تربیت مدرس، دیده بانی علمی بیماری کووید-۱۹.
۲۱. قاسمی، هاشم (۱۳۹۸)، «کرونا از منظر حقوق بین‌الملل سلامت»، اقتصاد آنلاین، کد خبر ۴۲۳۰۷۲.
۲۲. مظفری، مصطفی؛ میرزایی مقدم، مرتضی (۱۳۹۹)، «بررسی حقوقی نحوه عملکرد و مسئولیت دولت در جبران خسارات ناشی از بحران کووید-۱۹»، فصلنامه تحقیقات حقوقی، شماره ۲۳، ویژه نامه حقوق و کرونا، صص ۴۱۱-۳۸۵.
۲۳. موسوی شفتائی، مسعود؛ گل محمدی، ولی (۱۳۹۹)، «روابط بین الملل پساکرونا»، دانشگاه تربیت مدرس، دیده بانی علمی بیماری کووید-۱۹.
۲۴. ویکی پدیا

۲۵. Hughes, C.W. & Mong, L.Y (۲۰۱۱), "Security Studies: A Reader", London & Newyork: Routledge.
۲۶. Herring, Eric. Campbell, Peter (۲۰۲۰), "COVID-۱۹ And Sustainable Development In Somalia/Somaliland", Global Security: Health, Science And Policy, VOL. ۵, NO. ۱, ۹۳-۱۱۰, <https://doi.org/10.1080/23779497.2020.1824584>
۲۷. Mogadishu (۲۰۲۰), "COVID-۱۹ And Conflict: Seven Trends To Watch.", <https://www.crisisgroup.org/africa/horn-of-africa/somalia/b100-covid-19-somalia-public-health-emergency-electoral-minefield>
۲۸. International Law Commission, (۲۰۱۶), Draft Articles On The Protection Of Persons In The Event Of Disasters, Article ۱۳.
۲۹. Sands, Philippe (۲۰۲۰), "Covid-۱۹ And International Law, In: Covid-۱۹ And International Law", Opinion Juris Symposium, P. ۸.

Coronavirus in the framework of international law and its impact on economic security

Abstract

While specific legal frameworks were provided for in the principles of international law regarding infectious diseases, including coronavirus, governments have managed the crisis more in accordance with their constitutions and regulations. In the case of the countries affected by Covid-19, reports indicate that their economic and social situation is unsatisfactory especially in developing countries. Therefore, in this article, with the aim of examining the coronavirus crisis in the framework of international law, we analyzed its impact on economic security; Using descriptive-analytical method and library studies, the research findings indicate that the restrictions created as a result of the coronavirus crisis in international trade relations as well as the implementation of international economic laws, threaten investment security and employment and income security. As a result, it affects primary resources, production, employment, income distribution and welfare.

Keyword: Corona virus (Covid-19), International Law, World Health Organization, Economic Security